

Iz kočē v palačo.

(Povest. — Spisal St. pl. Orloviš.)

IV.

večer tistega dné se je izprehajala gospôda v skupinah po parku. Po dnevi je silno pripekalo, zato so se vsi tem bolj veselili večernega hladu. Vse na okrog je bilo čisto mirno in čarobno tiho, le sedaj in sedaj so zagnali odurni človeški glasovi neprijeten krik, ki ni bil v nikakoršnem soglasju z blagodejno tišino v nočni pokoj se zaziblajoče narave. Bila je to izprehajajoča se gospôda.

Koncem parka se je razprostiral mej gostim drevjem in grmovjem star ribnik, tako so imenovali širok in neograjen vodnjak, dasi ni bilo v njem nobene ribe, — morda še žabe ne. Ob njem so stali Egon, poročnik Herman in Magda. Trgali so kamenje z roba ribnika in je metali v črno vodo. »Pljusk, pljusk«, je odmevalo po samotnem in temotnem kraju, le malokdaj se je prikradel skozi vejevje žarek zvezde ali meseca in legel na vzburkano gladino ribnika. Kako se je žarek čudno zazibal in razbil! Najurnejša je bila Magda, vsa je bila že razbeljena, a ni še nehala drobiti kamenja. Od strani je metala v vodo in vselej plašno odskočila, kakor bi se bala, da skoči zanjo val in jo potegne na črno, grozeče dno.

»Hohoho!« zasmejala sta se ji vsako pot brat in bratranec, »kaj odskakuješ? Ali se bojiš vode? Ne veš, kako dobro dé, ako se razbiti val zapraši v človeka. Glej, midva sva že čisto mokra!«

»Mama mi je davi pravila, da nima ribnik dna in kdor vanj pade, se ne more več rešiti, da ta črna voda potegne človeka takoj na dno!« odvrne Magda.

»To je za potapljalce kakor nalašč«, pristavi Egon.

»Kdo hi se pa hotel tu potapljati? Jaz že ne!« reče Herman in se nekako boječe odmakne.

»Ej, ljubi bratranec, tako boječa pa vendar nisem, kakor ti! Izvestno so se ti naježili lasje, ko sem povedala, da je ribnik brez dna. Daj, da pogledam. Bežiš? Poglej mene!« Po teh besedah se postavi Magda čisto na rob ribnika in se nadenj nagne, vpijoč: »Hi, hu, he, — ho!« Čudno so se prebijali ti klici po parku.

»Sestra, kaj vendar misliš?« vzklikne Egon in jo potegne od vode. »Lahko se oddrobi kamen pod teboj, in — — —«

»Bodi pameten! — Ali vesta, kaj sem odvrnila mami, ko mi je to rekla? Ribnik brez dna, mama, to je malo čudno, brez dna še navadna posoda ne drži. Ribnik ima dno, pa še jako trdno, sicer ne bi bil vedno poln vode. Vidva imata oba tako malo pameti kot srčnosti. Ribnik brez dna, kdo bi to verjel?!« reče Magda in pograbi z obema rokama velik kamen in ga vrže z roba z vso močjo v vodo. Silen val ji prhne v obraz in vso pomoči.

»Otroci, kaj delate?« oglasi se gospod Berger, Madgin in Egonov oče, ter pretrga tako brezumno igro. »Ali ni Pavla pri vas?«

»Res! Pavla ni«, odgovori Magda, brišoč se po obrazu, in se nehoté ozre.

»Kakor se mi zdi, vi izključujete Pavla iz svoje družbe. To ne sme biti! Egon, Magda, kaj sem vama naročil? Pavel je samsvoj mladenič in vidva se imata ravnati po tem, prijazna morata biti ž njim, kakor bi bil vajin brat. Še jedenkrat naročam, sedaj posebno vama, Herman in Egon, bodita s Pavlom prijazna, glejta pred vsem na to, da se mu omili življenje v naših krogih. Ali ima mladenič denarja? Jutri mu daj, Egon, ta-le petdesetak! Reci mu, da sem ga daroval jaz. Navadita ga temu, da ne bo mogel biti brez denarja. Potem ostane gotovo pri nas in naš! — A sedaj, otroci, k večerji! Kaj vidim? Kaj ste počeli? Vsi trije ste mokri.«

* * *

Pavel je vstal naslednje jutro zgodaj kakor po navadi, oblekel se in šel k mizici poleg okna, da opravi jutranjo molitev. Kaj je že vse doživel v tem kratkem času? Kako naj ostane še dalje pri teh ljudeh? Na zunaj je vse lepo očejeno in uglajeno, a znotraj v srcu? Znotraj je vse gnilo, umazano, grčavo in hrapavo, — strup v zlati posodi. Kolikokrat je že pisal domov materi, naj pregovoré očeta, da ga pokličejo, »iz pekla v nebesa«, iz letovišča v uborno kočo ob glavni cesti. A mati ga v vseh pismih prosi in roti, naj potrpi, češ, človek se ne more tako hitro privaditi novemu življenju, naposled mu je na dolgo in široko razkladala, kaka sreča ga je prav za prav zadela, ker je prišel v tako bogato rodovino. Nikjer pomoči! Zato je iskal Pavel tembolj v iskreni molitvi tolažbe.

Opravivši jutranjo molitev, napravi se Pavel iz sobe k maši. Ni še prijel za kljuko, ko skoči Egon urno iz postelje in ga prime za roko, opazoval ga je potajno ves čas v postelji in se skrivaj nasmihal, ko se je Pavel tako pobožno križal.

»Pavel«, začne proseče Egon, »kaj ne, odpustiš mi vse, ako sem te kdaj razžalil? Zakaj si sinoči tako neopaženo izginil iz obednice? Reci, ali mi odpuščaš?« Pavla je ta nenadna prijaznost nekako zbegala, prvi hip ni vedel, kaj bi odgovoril.

»Podaj mi roko, bodi mi prijatelj«, nadaljuje milozveneče Egon. Pavel mu podá nekako hladno roko.

»A kam odhajaš? Ostani doma, prijatelj! Ali ne veš, da napravimo danes izlet na bližnji gradič gospoda Federna? Čakaj malo, skoro se napravim in potem pojdeva še druge budit. Danes uživemo še veselja! Gostje in mi domači, velika družba, to bo veselja! Pavel, ali tebi ne ugaja velika družba? Jaz ne bi mogel brez nje živeti. No, ti se je še navadiš. In pot nas vede yes čas po mehkih stezah skozi senčnat gozd.« Tako je blebetal nevzdržema Egon in se urno oblačil. Pavel bi bil šel najrajši svojim potom, Egonova prijaznost se mu je zdela prisiljena, — včerašnje obnašanje in današnje! In zopet ta družba!

Pavel je šel v park, a Egon budit. Najprej je šel v Hermanovo spalnico in zaklical bratrancu na ves glas v uho. Mladi poročnik je šinil kakor izproženo pero po koncu, jadikujoč in manóč si oči:

»Joj, joj, top je že počil in jaz še spim, joj, zopet pridem v zapor, drugi se že vadijo!«

»Herman, ali se ti mêde? Oglej se, ali misliš, da si v vojarni? O kakovem topu govoriš?«

»Ali ni počilo?«

»Jaz sem ti zatulil v uho! Le vstani!« Nato je Egon odšel in nadlegoval druge. Skoro je bilo vse po koncu. Takoj po zajutreku se je napravila družba na pot. Magda, Egon, Herman in Pavel so šli vkup, za njimi so stopali starejši gospodje in njih gospe. Lepo poletno jutro v gozdu je vso družbo oživilo in napojilo s čistim, svežim zrakom, vsem so bili udje kakor prerojeni in kri se je živahneje pretakala po žilah. Posledica? Dobra volja. Vse se je živahno razgovarjalo in glasno smejalo. Kakor srnica je skakala Magdica po mehki, široki stezi, sedaj skočila pod ta, sedaj pod oni grm ter utrgala cvetko, pri tem pa do nadležnosti oblagala svoje tri spremljevalce z istim poslom.

»Magda, Magdica, počasi! Kam tako hitro? Dete, glej, da se ne prehladiš!« vpila je neprenehoma za njo mati.

Okoli najstih je dospela družba do Federnovega gradu, velikanskega poslopja, stoječega sredi stoletnih smrek in jelk; za gradom so bila nameščena druga gospodarska poslopja, hlevi, skednji itd. Prijazno je vzprejel Federn in gospa družbo prijatelja Bergerja. Federn je imel dva sina in tri hčere, sina sta se pridružila Pavlu, Egonu in Hermanu ter jim kazala svoje pse in konje, a hčere so povedle Magdo s seboj in ji razkazovale drage obleke in druge take prîsrčnosti razvajenega dekliškega srca, ostale izletnike je pogostil Federn v hladnici pred gradom s kapljico rujnega vina.

Po kosilu je šla družba za dve uri po okolici, potem se je vrnila zopet na Federnov grad. Federn je izprevajal gospode po gospodarskih poslopih in jim kazal razne stroje, gospodarska orodja in naposled konje in druge domače živali, nato se je ž njimi stalno naselil v hladnici, kjer se je razvila ob kozarcu iskrečega se vina prav oduševljena zabava. Mladina se je zbrala na tratini pred gradom in se zabavala po svoje, gospé so jih gledale od strani. Pri mladinskih igrâh se je najbolj odlikoval Pavel, Federnova sinova sta se mu prikupila na prvi hip, v njuni bližini se je čutil čisto prostega; skoro se je prepričal, da je Federnova družina čisto drugača od Bergerjeve, pri tem se je živo spominjal dragih prijateljev: Edvarda in Adolfa Sterna, trgovčevih sinov in Henrika, sina doktorja Blažiča. Kolikokrat se je ž njimi igral v prostih urah! »Oh, zakaj niso tu?« mislil je nehoté. — Gospem je silno godila igra dobrovoljne mladeži, kar načuditi se niso mogle ročnosti in spretnosti Pavlovi; ko ni nobeden več vedel začeti nove igre, predlagal jih je Pavel na izber, pa kakih! Herman in Egon sta ga skrivaj občudovala, a Magda je vidoma tekmovala ž njim. Vedno, povsod je bila prva, a danes jo je visoko nadkriljeval Pavel, ta neotesanec, ta — — — Vsi so opazili nje tajni srd, le Pavel ne, sicer bi se ji bil takoj uklonil. O pravem času še je predlagal Herman konec igre, sicer bi bilo gotovo prišlo do prepira. Po Magdi je kar kipelo od jeze, vsa je že žehlala po maščevanju.

Gospa Federnova je imela oči le za Magdo, za nje lepoto in živahnost. Ko je sedla po igri lepa hčerka in se matere z rokami oklenila, vzkliknila je:

»Gospa Berger, kako vas je ljubi Bog osrečil, da vam je dal tako lepo hčerko.« Nato si sname zlato zapestnico in jo natakne Magdi na roko ter še dalje hvali njeno lepoto. Magda je ponosno in očitajoče pogledala Pavla, češ, vse se mi uklanja, le ti ne! Z zlobnim usmevom se obrne k njemu, rekoč:

»Pavel, zakaj me imajo povsod radi, kamor pridem? Ker sem lepa. A vi ste mi govorili oni dan, da je telo naš največji sovražnik. Poglejte, moje telo je moj največji dobitnik, le zavoljo njega me ljubijo povsod. Zato pa ljubim tudi jaz samo lepe ljudi, posebno svojo lepo mamico in lepega očeta; ko bi moji stariši ne bili lepi, sovražila bi jih, ker je le grdo telo naš sovražnik. Pavel, ne razumem vas, kako morete vi ljubiti svojega grbavega in kozavega očeta. Fej!« Gospe se pomenljivo pogledajo, Pavel obledí in gospa Federnova zakliče:

»Gospôda, idimo v hladnico, da se malo pokrepčamo, gospodje nas že težko čakajo. Tam dobimo druge zabave!«

Ko je prišla družba s trate v hladnico, jemal je baš gospod Federn s police šop orlovih peres in veliko pipo, govoreč: »Gospôda, v službi imam gozdarja Maksa, sicer poštenega in zanesljivega človeka, ki pa neznansko rad pije, še rajše pa laže. Škoda velika, da ga ni tu, najrajši bi ga vam osebno predstavil: majhen možiček, debel kakor sod in rudeč v obraz od pijače kakor mak, povrh tega pa robot kakor hlod, uljudnega se kaže le meni. V mladih letih so ga vzeli k vojakom, a vojaške suknje ni nosil nikoli, ker je bil gospodom vendar le premajhen, služil je zato nekemu stotniku za hlapca. — Včeraj zvečer sem šel po gozdu, kar zapazim pred seboj zamišljeno stopajočega Maksa s pipo v ustih in z mogočnim šopom peres za klobukom. »Kaj, ko bi jedenkrat poskusil njegovo moč in srčnost, ker se vedno hvali, kako je srčen in močan«, ta misel mi šine v glavo in takoj si obrnem suknjo, a čez obraz potegnem robec.

»Kdo si, človeče, ki hodiš tako pozno po gozdu?« nahrulim ga z izpremenjenim glasom ter mu vzamem puško.

»Za božjo voljo, pustite me, saj nočem nikomur nič hudega!« me začne milo prositi. »Vse vam dam, kar hočete, le pustite me na miru.« Revež je trepetal od straha, kakor šiba na vodi, puško sem mu vrnil in mu vzel le pipo in orlov šop, kar vidite oboje tukaj. Ne vem, kod se danes potika, nič ni še prišel domov.«

»Glejte ga, baš prihaja«, pokaže nanj jeden Federnovih sinov.

»Šop in pipo skrijem, drugo sledi«, nadaljuje Federn. »Glejte, klobuk je obesil na jelko, dasi se sicer ne odkrije niti pred menoj, — le zato, ker nima šopa. No, dober dan, Maks! Kod si hodil celi dan?«

»Kuga poberi vse bojzljivce in še to vročino povrh!« zarohni Maks in sede upehan in kopajoč se v potu na klop. »Da, in nič drugače! Prosim za božjo voljo, dajte mi vrč vina, da si pogasim malo žejo. Kar sram me je, da prebivam jedini junak mej mevžami, zajci. Kuga jih poberi!« Debeli gozdar pograbi vrč in ga izprazni do dna. Nato nadaljuje:

»Glavo stavim, da ni na svetu več nobenega junaka! Oh, in jaz moram prebivati mej takimi strahopetniki! Oh, zakaj nisem prišel rajši kot ženska na svet, tako mi vsaj ne bi bilo treba po svetu hoditi in se boriti, naposled izpoznati, da sem jedini junak mej možmi. Kaj? Mej možmi sem rekel, mej zajci pravim! Kuga poberi vse zajce, še jedenkrat pravim, kuga jih poberi. Umevno, zakaj ni dandanes več nobene vojske! Kdo je še kdaj slišal, da zajci streljajo in na vojsko hodijo? Ko sem bil jaz mlad, bilo je vse drugače. Bil sem na Italijanskem na vojski in sam pobil pol italijanskih vojakov, tako da zmagal sem prav za prav jaz!«

»Kako je bilo to?« vpraša resno Federn.

»Prav lahko, gospôda! Čujte! Da, da, jaz sam sem postreljal polovico italijanskih vojakov! Kakor vidite, sem jaz majhen človek. Kolikokrat sem že Boga prosil, da naj bi bil še manjši! Majhni ljudje, to je sreča sveta. Velik človek je neroden, kamor ga postaviš; ni za nobeno rabo. Kakor pravim, vsaka božja stvar mora imeti svojo posebno obliko: kozarci morajo biti veliki, trta bodi polna grozdja, jelka naj bo visoka, vrv dolga, kolo okroglo, a človek bodi majhen! Ko sem bil jaz takrat na vojski, bil sem najmanjši vojak in segel drugim z glavo komaj do ramen. A ta prebiti italijanski kralj je bil takrat tako neumen, da je poslal na vojsko le velike vojake. V jutro ob štirih smo že začeli streljati in skoro je legel tak dim po bojišču, da ne bi bil videl prinesti kozarca k ustom. Italijanov je bila polovica več od nas in sami velikani. Streljali so neprenehoma na nas in skoro so popadali krog mene vsi tovariši, jaz sem ostal sam. Saj veste, zakaj. Italijani so stali in streljali; ker so držali puške na licih, ni mene zadela nobena krogla, vse so mi letele nad glavo. Ko sem videl, da so moji tovariši vsi mrtvi, sedel sem na tla in nasul krog sebe njihove ostale krogle. Tako sem sedel in streljal celi dan, zraven pa rjovel kakor lev: »Hurá, naprej, tovariši!« Streljal sem vedno in Italijani so mislili, Bog vé, koliko nas je, streljali so tudi oni, a le v zrak. Proti večeru se je slišalo vedno manj strellov na oni strani, naposled so čisto prenehali; no, nehal sem tudi jaz. Ker sem bil že lačen, pomislite, celi dan nisem zaužil trohe živeža, najél in napíl sem se najprej in šel nato pogledat na ono stran, ko se je malo razkadilo. Pa kaj sem videl? Groza! Kakor snopi so ležali Italijani po tleh drug vrh drugega, kakor daleč je segalo oko. Vse sem jaz čez dan postreljal. Zdaj pa recite, ali nisem prav za prav zmagal jaz? Pa le zato, ker sem majhen in junak! Kuga poberi vse strahopetneže! Za božjo voljo, dajte mi vrč vina, da si ugasim žejo. Recite mi bojazljivec, ako sem že danes pokusil kapljo vina!«

»A kdo je izvrnil na dušek oni vrč?« vpraša nekdo.

»V primeri z mojo žejo rečem še sedaj, ko sem izpil drugi, da ni še danes okusil moj jezik vinske pijače. Oh, zakaj nisem prišel na svet kakor ženska, da bi krpal nogovice in mesil testo? Poberi kuga ta zajéji zarod!«

»Maks, zakaj se jeziš danes tako nad strahopetci?« vpraša Federn.

»Pa še vprašate; ali še nič ne veste, kaj se je včeraj zgodilo v našem gozdu? Mislil sem že, da vé o tem celi svet. Tako? Vi še ne veste?« gozdar potegne mehur tobaka na dan in išče po žepih.

»Maks, kaj iščeš že ves čas?« vpraša zopet Federn in pošepče gostom :
 ,Pipe pogreša!«

»Ze dobro, dobro!« odgovori hladnokrvno debeli gozdar, »mislil sem, da sem izgubil nož, pa ga imam še v žepu. Torej vi ne veste, kaj se je zgodilo včeraj? — Sinoči sem šel zamišljeno po gozdu, kar mi zastavijo pot trije lopovi, veliki kakor gore. In kaj mislite, kaj sem naredil s temi petimi?«

»Ali niso bili samo trije?« opomni nekdo.

»Pet jih je bilo, kakor sem rekel. Prosim, dajte mi vsaj jedenkrat še piti, sicer gagnem od žeje. Tako! Lepa hvala! Torej dalje! Mislite, da sem se ustrašil teh sedem lopovov?«

»Ho, že sedem!«

»Prav nič! Zakričal sem nad njimi: če vas vseh devet ne pade predmé in me ne prosi milosti, postrelim vas kakor zajce. Lopovi so bili veliki kakor gore, pa ne veliki junaki, ampak veliki zajci. Ker se niso udali, pograbil sem svojo gorjačo in začel mahati po njih, dasi je bilo tako temno, da ne bi bil videl prinesiti kozarca k ustom. Ne poznate me in ne veste, kdo in kaj sem, mislil sem si, bežalo vas bo vseh najjst, da boste izgubili peté. Mahal sem, kar se mi je dalo; naposled sem prenehal in pogledal krog sebe. Vseh šestnajst je ležalo po tleh, bili so na pol mrtvi. In trije, če se ne motim, imeli so rudeče hlače, cvilili so kakor drobna deca in me prosili, naj jih več ne tepem.

»Rekli ste, da je bilo jako temno. Kako ste tedaj videli, da so imeli rudeče hlače?« vpraša nagajivo jeden iz mej gostov.

»Da je bilo temno, tega nisem rekel, saj je sijal mesec kakor solnce po dnevi. Davi sem šel pogledat tja dol, ali še ležijo, kakor so jih položili moji čvrsti udarci, pa ni bilo ne duha ne sluha po njih, le sem ter tja sem videl na mahu kako kapljico krvi. Ali ni bil to junaški čin, gospôda, vreden, da ga izvé celi svet?« Vso družbo je lomil smeh, celo Pavel, poprej skrajnje razžaljen, vlekkel je ustnice na smeh. Nato je vstal Federn, potegnil izpod mize pipo in šop, rekoč:

»Danes smo te pa ujeli, debeli lažnik!« Vse je napeto in radovedno čakalo, kako se lažnjivi gozdar izvije iz zadrge, a on se hladnokrvno nasmeje, pomežikne z navrelimi očmi in reče prostodušno:

»Moj ljubi gospodar, gospod Federn, ali res mislite, da vas nisem izpoznal, ko ste me včeraj napadli v gozdu? Saj pravijo, da še žival izpoznava svojega gospodarja, naj se še tako čudno obleče, pa ne bi jaz svojega, ko mi je Bog dal vendar pamet. Da sem vam dal pipo in šop, zato še nisem mevža, zajec, ampak to kaže moje veliko spoštovanje do vas, mojega gospodarja, in tako spoštovanje se spodobi vsakemu junaku. Ali ne, gospôda? Kdo bi si upal grajati moje spoštovanje? Še nekaj, gospod Federn, pa mi ne smete zameriti, saj veste, da sem vam udan z dušo in telesom. Za vašo šalo sem vas hotel kazniti, za kazen ste morali poslušati ono debelo laž, katera je še debelejša ko jaz.«

Vsa družba se je na glas krohotala premetenemu gozdarju Maksu, kateremu so izbuljene oči kar lezle iz jamic od veselja, da je čutil v rokah svojo ljubljeno pipo in košati šop.

